

УДК 330.34

Хомяк М.С.
кандидат економічних наук, докторант
Національного університету
Державної податкової служби України

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТАБІЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

FINANCIAL INSTRUMENTS OF THE REGIONAL DEVELOPMENTS STABILIZATION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто особливості фінансових інструментів стабілізації регіонального розвитку в Україні. Дано аналіз фінансової політики України щодо стабілізації регіонального розвитку в контексті євроінтеграційних та децентралізаційних процесів. На основі результатів здійсненого дослідження розроблено комплексну структуру фінансових інструментів стабілізації регіонального розвитку в Україні із зазначенням способів підвищення їх ефективності в сучасних умовах.

Ключові слова: фінансова політика, фінансові інструменти, стабілізація, регіональний розвиток, інвестиції.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены особенности финансовых инструментов стабилизации регионального развития в Украине. Дан анализ финансовой политики Украины по стабилизации регионального развития в контексте евроинтеграционных и децентрализованных процессов. На основе результатов проведенного исследования разработана комплексная структура финансовых инструментов стабилизации регионального развития в Украине с указанием способов повышения их эффективности в современных условиях.

Ключевые слова: финансовая политика, финансовые инструменты, стабилизация, региональное развитие, инвестиции.

ANNOTATION

The article deals with the peculiarities of financial instruments for stabilizing the regional development in Ukraine. The analysis of financial policy in Ukraine is given to stabilize its regional development in the context of European integration and decentralization processes. Based on the research, complex structure is developed to stabilize financial instruments for regional development in Ukraine indicating ways to improve their effectiveness in modern conditions.

Keywords: financial policies, financial instruments, stabilization, regional development investment.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічної і соціальної нестабільності особливої ваги набуває фінансова безпека держави. З огляду на те, що Україною було задекларовано європейський вектор розвитку, проблема децентралізації стає ключовою. За таких умов особливого значення набуває соціально-економічний розвиток регіонів та нівелювання диспропорцій, що мають місце у вітчизняній економічній системі. З огляду на це визначення сутності фінансових інструментів стабілізації регіонального розвитку в Україні є ключовим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність цієї проблеми, їй було присвячено низку праць вітчизняних вчених, зокрема, Є. Бойка, Б. Данилишина, О. Лемішка, Д. Шияна та ін. У той же час особливу увагу на проблемі згладжування диспропорцій

розвитку регіонів за рахунок використання фінансових інструментів стабілізації регіонального розвитку у своїх працях зосередили В. Опарін, Ю. Пасічник, Л. Сафонов.

Мета статті полягає у здійсненні оцінки фінансових інструментів стабілізації регіонального розвитку та з'ясуванні можливості їх удосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регіональний розвиток є одним з основних факторів економічної безпеки, а також вагомим складовою стратегії соціально-економічного розвитку регіону. З огляду на те, що вона має стратегічне значення, необхідно ґрунтовно дослідити сутність фінансових інструментів стабілізації регіонального розвитку, адже вони є однією з груп інструментів забезпечення стабілізації регіонального розвитку, без ефективної дії яких неможливе досягнення збалансованого розвитку економічної й соціальної сфери регіону.

Наявність у регіону достатніх фінансових ресурсів – запорука його фінансової безпеки, платоспроможності і своєчасного виконання фінансових зобов'язань. Недостатність фінансових ресурсів унеможлиблює задоволення всіх потреб регіону, обмежує можливості регіонального розвитку та ставить у залежність від зовнішніх джерел фінансових ресурсів. Саме від достатності фінансового забезпечення територіальних потреб залежить конкурентоспроможність регіону, адже недостатність його фінансових ресурсів є причиною незадоволення насамперед найбільш важливих економічних, соціальних та екологічних потреб, унаслідок цього гальмується розвиток та послаблюються конкурентні позиції регіону [1, с. 13–14].

У той же час основною проблемою для регіонів України залишається нерівномірний економіко-соціальний розвиток областей, розбалансованість у техногенному навантаженні на окремі території, значні обсяги первинного ресурсоспоживання, орієнтованість окремих територій на сировинну та переробну галузь, затратний тип виробництва, наявність масштабних зон економічної депресії [2].

Таким чином, фінансові інструменти стабілізації регіонального розвитку мають на меті досягнення таких завдань:

– створення на рівні регіональної економіки господарських комплексів, що стабільно

розвиваються і забезпечують відтворення соціально-економічної системи;

- розкриття експортного потенціалу регіональної економічної системи;
- створення можливостей для залучення фінансового капіталу та його ефективного використання;
- створення гнучкої і адаптивної інституційної системи вирішення повсякденних проблем регіонів;
- забезпечення гідного рівня життя громадян на всій території регіону та його підвищення в перманентному режимі;
- досягнення на рівні регіонів параметрів сталого економічного розвитку;
- корегування диспропорцій у розвитку регіонів.

Отже, для забезпечення поставлених цілей необхідним є комплекс фінансових інструментів стабілізації регіонального розвитку, який має наступні складові:

- інструменти перерозподілу ВВП;
- фіскальні інструменти;
- інструменти фінансування суспільних послуг;
- інструменти економічного зростання.

Структуру фінансових інструментів стабілізації регіонального розвитку зображено на рис. 1. З'ясуємо більш детально сутність кожного з них.

Інструменти перерозподілу ВВП. Усі інструменти цієї групи, крім останнього, мають подібні риси. З одного боку, у сучасних умовах без їх використання неможливе існування багатьох регіонів, де відбувається зниження ділової активності та має місце постійний бюджетний дефіцит, проте, з іншого, це породжує нерівність

між регіонами, поглиблює диспропорції, а також є екстенсивним шляхом розвитку, оскільки цілком виключає необхідність розвиватись, нарощувати потенціал та підвищувати конкурентоспроможність регіону. Досвід європейських країн показав, що дотування регіонів не є доцільним і підтримку раціонально надавати лише в окремих випадках, не надаючи їй системного характеру, лише тоді вона має стимулюючий характер та є насправді ефективною.

Державний фонд регіонального розвитку виконує низку важливих функцій: він може виступати інституційним інвестором на фондовому ринку і отримувати кошти від приватних суб'єктів господарювання; започаткувати діяльність місцевих фондів регіонального розвитку як установ, утворених для фінансування середньострокових міжрегіональних та регіональних програм і проектів у сферах, визначених у стратегіях розвитку регіонів як пріоритетні; урегулювати питання діяльності інститутів спільного інвестування на регіональному рівні, сприяти зростанню частки облігацій муніципальної позики у структурі активів інститутів спільного інвестування [3].

Фіскальні інструменти найчастіше є основним джерелом наповнення бюджетів різних рівнів. З огляду на пригнічення ділової активності в більшості регіонів країни на сучасному етапі покладатись лише на фіскальні інструменти недоцільно. Крім того, в умовах соціально-економічної нестабільності підвищення рівня оподаткування з метою збільшення надходження до бюджету регіонального рівня є нераціональним, адже може мати негативні глибокі структурні наслідки. Саме тому поруч із

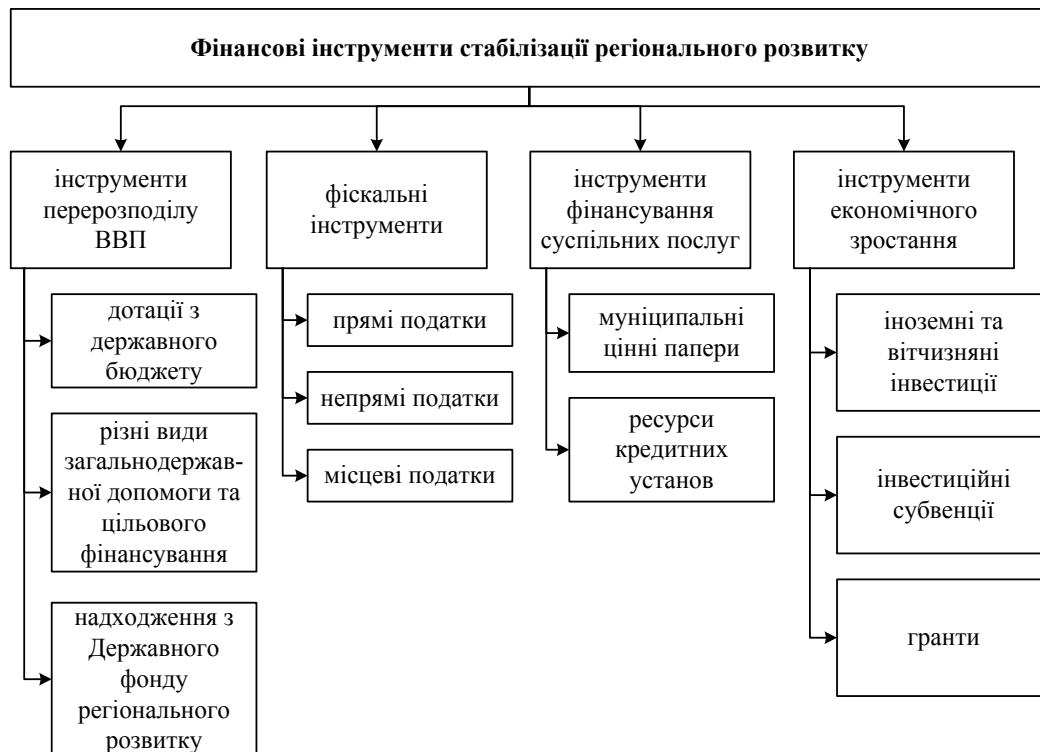

Рис. 1. Структура фінансових інструментів стабілізації регіонального розвитку

ними необхідно розвивати інструменти, що мають стимулюючий, інтенсивний, а отже, і стабілізуючий характер.

Інструменти фінансування суспільних послуг. Ці інструменти мають стимулюючий та стабілізаційний характер, адже завдяки залученню додаткових ресурсів відкривають додаткові можливості для регіону, сприяють зростанню малорозвинених та стратегічно важливих секторів економіки в регіоні. Розглянемо їх більш детально.

Муніципальні цінні папери емітуються органами місцевого самоврядування з такими цілями:

- залучення фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних програм, які мають виключно місцеве значення, однак їх виконання є критичним для функціонування громади (розвиток систем електропостачання, водопостачання та каналізації, будівництво житла, розвиток транспортних мереж, будівництво об'єктів освіти, охорони здоров'я, задоволення потреб комунальних господарств тощо);

- залучення додаткових фінансових ресурсів, задоволення нагальних потреб місцевих органів влади або територіальних утворень у грошових коштах в очікуванні майбутніх надходжень;

- скорочення чи покриття дефіциту місцевого бюджету, погашення існуючих зобов'язань (випущених раніше МЦП), реалізація позабюджетних цілей [4].

В Україні такі цінні папери не користуються популярністю через значний ризик і те, що вони є досить молодим видом цінних паперів – уперше були емітовані в 1995 р. у Києві. Також такі позики не мають державного забезпечення, мають чітко визначений перелік обмежень умов для здійснення запозичень: граничних сум та цілей позики, напрямів їх використання, граничних витрат на обслуговування боргу місцевих бюджетів (10% видатків загального фонду місцевих бюджетів щорічно), непрозорість операції на фінансовому (фондовому) ринку на місцевому рівні, високий ступінь ризику інвестиційних проектів [5]. Також негативним чинником є те, що такі запозичення мають короткостроковий характер (один-три роки) і мають значні обмеження щодо даних про стан емітента, а це підвищує ризиковість неповернення. Таким чином, незважаючи на позитивні якості таких цінних паперів, є небезпека, що вони можуть стати додатковим навантаженням на державний бюджет у випадку непогашення їх місцевими чи джерелом зростання дефіциту місцевих бюджетів у разі відмови покривати їх із державного.

Проте за умови реалізації певних заходів можна уникнути ризиків, пов'язаних з емісією муніципальних цінних паперів:

- розширення права здійснення органами місцевого самоврядування запозичень у господарюючих суб'єктів;

- унормування термінів, строків, гарантії та умов повернення запозичень;

- оформлення права здійснювати запозичення між місцевими бюджетами;

- зміна механізмів фінансування регіонального розвитку, зокрема через Державний фонд регіонального розвитку, який може виступати інституційним інвестором на фондовому ринку і отримувати кошти від приватних суб'єктів господарювання;

- започаткування діяльності місцевих фондів регіонального розвитку як установ, утворених для фінансування середньострокових міжрегіональних та регіональних програм і проектів у сферах, визначених у стратегіях розвитку регіонів як пріоритетні;

- урегулювання питання діяльності інститутів спільного інвестування на регіональному рівні, сприяти зростанню частки облігацій муніципальної позики у структурі активів інститутів спільного інвестування.

Ринок муніципальних цінних паперів широко розвинений у зарубіжних країнах – Польщі, Румунії, країнах Балтії, – адже можливості емісії і розміщення муніципальних позик у цих країнах жорстко регулюються законодавством, особливості якого полягають у: необхідності існування системи обмежень щодо відносної частини витрат на обслуговування боргу у загальній сумі міських витрат; існуванні квоти на загальний розмір боргу у порівнянні з валовим обсягом міського бюджету; спрямуванні великих позик виключно на інвестування та існування суттєвих обмежень щодо спрямування коштів на покриття дефіциту бюджету; безпосередньому контролю з боку уряду чи спеціально створеного органу над використанням і спрямуванням коштів, отриманих за рахунок емісії муніципальних облігацій, та наявності прозорої системи інформаційного забезпечення [6].

Ресурси кредитних установ завжди були одним із стимулюючих і в той же час стабілізуючих факторів розвитку. По суті, вони виконують подібні до муніципальних цінних паперів функції, проте їх використання є не таким обмеженим та не має зазвичай цільового характеру. Також перевагою є те, що доволі легко можна отримати дані про кредитора, а також наявність гарантування внесків із боку Фонду гарантування внесків у більшості банківських установ.

Досвід розвинених країн показав, що доцільним є створення і функціонування комунального банку, головною метою діяльності якого може стати кредитування місцевих програм розвитку регіону. Комунальний банк виступає як гарант муніципальних зобов'язань. Також він має зазвичай цільове спрямування, яке відмінне від звичайних розрахунково-касових операцій, а полягає в наданні кредитів на вирішення місцевих потреб, утриманні закладів соціальної сфери, фінансуванні інфраструктурних проектів місцевого значення. Також було доведено

практичним шляхом, що у власності місцевих органів влади повинно бути зосереджено 51% статутного фонду комунального банку, іншу частину його доцільно формувати за рахунок коштів розташованих у місті підприємств, внесків юридичних та фізичних осіб [6].

Інструменти економічного зростання. Стимулюючим фактором розвитку регіонів є інвестиції та гранти. За офіційними даними Міністерства регіонального розвитку, останнім часом рівень інвестування, особливо зарубіжного, в Україні скорочується або є незначним [7]. Здебільшого це пов'язано з негармонізованою законодавчою базою та нестабільною соціально-економічною ситуацією в країні.

Збільшення притоку інвестицій є пріоритетним у забезпеченні розвитку регіонів. Саме вони є рушійним фактором розвитку та акумулятором значних за обсягами ресурсів, яких зазвичай немає в регіоні та які не можуть надати кредитні інституції. Значення грантів не менш важливе, ніж інвестицій, адже вони є не лише джерелом надходження фінансових ресурсів, але й стимулятором розвитку стратегічно важливих галузей, оскільки мають цільовий характер та даються переважно на розвиток специфічних галузей, які рідко інвестуються за рахунок малої економічної віддачі (наприклад, наука). Рівень інвестування не лише сприяє фінансуванню та стабілізації розвитку регіонів, але й формує інвестиційний потенціал регіону, який складається з восьми приватних потенціалів (кожний з яких, у свою чергу, характеризується цілою групою показників): ресурсно-сировинного (середньозважена забезпеченість балансовими запасами основних видів природних ресурсів); трудового (трудова ресурси та їх освітній рівень); виробничого (сукупний результат господарської діяльності населення в регіоні); інноваційного (рівень розвитку науки й упровадження досягнень науково-технічного прогресу в регіоні); інституціонального (ступінь розвитку провідних інститутів ринкової економіки); інфраструктурного (економіко-географічне положення регіону і його інфраструктурна забезпеченість); фінансового (обсяг податкової бази й прибутковість підприємств регіону); споживчого (сукупна купівельна спроможність населення регіону) [8]. Таким чином, надходження до регіону інвестицій та одержання грантів має глибокий структурний ефект за рахунок розгалуженого впливу на соціально-економічну структуру регіону, а отже, є одним із ключових інструментів стабілізації регіонального розвитку.

Висновки. З огляду на значний рівень розбалансованості в розвитку регіонів України, а також на значне скорочення темпів зростання останніх років, значні структурні зміни в їх господарському комплексі необхідним є стабілізування їх розвитку. Регіон є складною соціально-економічною структурою, тому будь-яке втручання в його структуру потребує комплексного і виваженого підходу. Саме тому в сучасних умовах особливої ваги набуває аналіз фінансових інструментів стабілізації регіонального розвитку з метою його стимулювання та підвищення ділової активності, а також вирівнювання диспропорцій, що мають місце в сучасних умовах, адже це є однією зі стратегічних цілей економічної безпеки держави в умовах децентралізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вахович І.М., Камінська І.М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення: [монографія] / І.М. Вахович, І.М. Камінська. – Луцьк: Надстир'я, 2009. – 400 с.
2. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: [монографія] / Ю.В. Пасічник. – Донецьк: Юго-Восток, Лтд, 2005.
3. Постанова Кабінету Міністрів від 18 березня 2015 р. № 196 «Деякі питання державного фонду регіонального розвитку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-p>.
4. Шевченко О.В. Інструменти розширення ринку муніципальних цінних паперів як чинника ресурсного забезпечення регіонального розвитку. Аналітична записка / О.В. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1131/>.
5. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р., № 2456-VI, ст. 16 і 74 «Про затвердження порядку здійснення місцевих запозичень»: Постанова Кабінету Міністрів від 16 лютого 2011 р., № 110.
6. Філатов О.Г. Законодавче регулювання ринку муніципальних облигацій / О.Г. Філатов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=8036>.
7. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень-вересень 2015 р. (рейтингова оцінка) відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://new.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/Reytingova-otsinka-regioniv-za-9-misyatsiv_14-12-2015.pdf.
8. Сілюкова С. Розвиток інвестиційного потенціалу регіону як об'єкт державного регулювання / С. Сілюкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/3/05.pdf>.